

ÚTON A REFORMÁTUS JOGÁSZKÉPZÉS FELÉ

SZABADFALVI József
egyetemi tanár (DE ÁJK)

A hazai jogirodalom igen fontos, sokak által hivatkozott szegmensét képezik az egyetemtörténeti, oktatástörténeti művek. Az egyes intézmények és az ott tevékenykedők minden korban fontosnak tekintették, hogy bemutassák, dokumentálják mindazokat a fejleményeket, melyek büszkeséggel tölthetik el az utókort, példát mutatva a jövő nemzedékek számára. A dualizmus korától kezdődően olyan kiváló jogtudósok teremtették meg és művelték ezt a „műfajt”, mint Pauler Tivadar,¹ Márki Sándor,² vagy éppen Eckhart Ferenc.³ A sort természetesen lehetne tovább folytatni. Szerencsére számos intézményben példamutatóan ápolják azt a szellemi örökséget, amelyre ma is támaszkodunk, ami önbecsülést és méltóságérzetet ad számunkra. E téren egyaránt jó példával járnak elől a nagy múltú egyetemeink, az itt működő jogi karok, illetve az elmúlt évtizedekben alapított, vagy újraindult jogászképző intézmények.⁴ A hazai jogi szakemberképzés szempontjából megkerülhetetlen

- 1 PAULER Tivadar: *Adalékok a hazai jogtudomány történetéhez*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 1878.; *A budapesti Magyar Kir. Tudomány-egyetem története*. I-II. köt. Budapest, Magyar Királyi Egyetemi Könyvnyomda, 1880.
- 2 MÁRKI Sándor: *A M. Kir. Ferencz József-Tudományegyetem története 1872-1922*. Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., 1922.
- 3 ECKHART Ferenc: *A jog- és államtudományi kar története 1667-1935*. A királyi Pázmány Péter Tudományegyetem története. II. köt. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1936.
- 4 A teljesség igénye nélkül az utóbbi évekből lásd: P. SZABÓ Béla – MADAI Sándor (szerk.): *Debreceni Tudományegyetem jogász rektorai (1915-1947)*. (Historia Iuridicae Facultatis I.) Debrecen, Debreceni Egyetem Jog- és Államtudományi Intézet, 2002.; P. SZABÓ Béla – MADAI Sándor (szerk.): *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai (1914-1949)*. (Historia Facultatis Iuridicae II.) Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2004.; P. SZABÓ Béla (szerk.): *A Debreceni Tudományegyetem jogtanárai (1914-1949)*. (Historia Facultatis Iuridicae III.) Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2006.; HOLLÓSI Gábor: *A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914-1949)*. Debrecen, 2007.; ZLINSZKY János: *A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának kezdetei*. Budapest, Szent István Társulat, 2008.; KAJTÁR István (szerk.): *Pécsi jogászprofesszorok emlékezete (1923-2008)*. *Antológia*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2008.; P. SZABÓ Béla: *Tanulságos évtizedek: A Debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara (1914-1949)*. Debrecen, 2011.; Ádám Antal (szerk.): *A pécsi jogi kar 90 éve*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013.; P. SZABÓ Béla (szerk.): *„Ernyedetlen szorgalom-*

jogakadémiák történetét, illetve a hazai jogtudományt és jogi gondolkodást befolyásoló szerepüket bemutató legújabb művek jelentőségét sem lehet eléggé hangsúlyozni.⁵ Ez utóbbi csoportba tartozik a Kecskeméti Református Jogakadémia történetét bemutató – Homicskó Árpád, Nánási László, Stipta István, Törő Csaba nevével fémjelzett –, öt évvel ez előtt megjelent hiányt pótló kötet, mely méltó kezdete annak a nemes törekvésnek, amit a Károli Gáspár Református Egyetem és annak Állam- és Jogtudományi Kara felvállalt, illetve a most bemutatásra kerülő könyvvel példamutató módon tovább folytat.

Az Úton a református jogászképzés felé címet viselő tanulmánykötet az egyetem alapításának 30 éves évfordulóján, illetve a jogi kar negyedszázados „születésnapján” emléket állít a református szellemiségű jogászképzés és jogtudomány újabb kori történetében fontos és meghatározó szerepet játszó személyeknek.⁶ A Trócsányi László ajánlásával és Vékás Lajos előszavával – Köbel Szilvia szerkesztésében, a szerkesztő, valamint Stipta István lektorálásával, névmutató kíséretében, a „Károli Könyvek” sorozat részeként az egyetem és a L’Harmattan Kiadó gondozásában – megjelent kötetben 21 portrét olvashatunk, mely egy kivétellel nagy jelentőségű, egyes esetekben nemzetközi mércével mérve is kiemelkedő hazai jogtudósokról szól, akik a könyv címében jelzett református jogászképzés megteremtésében, akár aktív szereplőként, akár szellemi elődként, tudós példaképként jelentékeny szerepet játszottak. Az ajánló sorokban Trócsányi László nem csupán tisztségéből adódó köte-

mal...” *A Debreceni Tudományegyetem jogász professorai (1914-1949)*. Debrecen, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2014.; VERESS Emőd – KOKOLY Zsolt (szerk.): *Jogászképzés a Bolyai Tudományegyetemen. 1945-1959*. Kolozsvár, Sapientia EMTE-Forum Iuris, 2016.; A Szegedi Tudományegyetem jogász professorai I. *FORVM. Acta Juridica et Politica*, 2020, (10) 1, 1-799.; NAGY Zoltán (szerk.): *Jogászprofesszorok Miskolcon*. Miskolc, Miskolci Jogásztradíciók Megőrzéséért Egyesület – Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2021.

- 5 Az utóbbi évekből lásd KAJTÁR István – POHÁNKA Éva (szerk.): *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833-1923*. Pécs, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2009.; HOMICSKÓ [Árpád] – NÁNÁSI [László] – STIPTA [István] – TÖRŐ [Csaba]: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története 1875-1949*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2019.; SEREG Péter: *Az Eperjesi Evangélikus Jogakadémia története*. Miskolc, Miskolci Egyetemi Kiadó, 2021. Némileg „kilóg” e sorból Finkey Ferenc 1944-es dátummal elkészült kézirata a sárospataki református jogakadémia történetéről, melyet nyomtatásban 2019-ben jelentetett meg a Sárospataki Református Kollégium. Vö. FINKEY Ferenc: *A sárospataki református jogakadémia története 1793-1923*. (Sajtó alá rendezte, szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: SZATHMÁRY Béla) Sárospatak, Sárospataki Református Kollégium, 2019.
- 6 KÖBEL Szilvia (szerk.): *Úton a református jogászképzés felé. Szellemi elődök, tudós példaképek*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem – L’Harmattan Kiadó, 2024.

lességszerű gondolatait olvashatjuk, hanem személyes, sőt családi kötődése okán (és egyben több életpályát bemutató szerzőként) hitelesen fogalmazza meg a tudományban fontos szerepet játszó hit – az érintett tudósok esetében a református szellemiség – fontosságát. Fölhívja a figyelmet arra, hogy a különböző korokban élt református jogász professzorok, jogtudósok közül többen „közegyházi” szerepet vállaltak, s aktívan részt vettek felekezetük mindennapi életében. A „fordulat évét” követően voltak közöttük olyanok, akiket üldöztek, börtönbüntetésre ítélték vagy éppen megfigyeltek, és voltak olyan református jogtudósok, akik azt remélve, hogy a szocialista rendszer demokratikusabbá tehető, kompromisszumot kötöttek és műveikben alkalmazkodtak a kor ideológiai kötöttségeihez, utalva ezzel arra, hogy a tudós lét itt Közép-Kelet-Európában nem mindig a nyugalmas élet biztosítója. A rendszerváltozást követően természetesen a helyzet alapvetően megváltozott, de a közügyek iránti affinitással bíró jogtudósoknak ma is megvan a különleges felelősségük.

Vékás Lajos az előszóban méltatja a református egyház nemzeti kulturális misszióját, azon belül pedig a jogászképzés és jogtudomány fejlődéséhez való hozzájárulását, mely a 17. századtól intézményes keretek között valósult meg. Külön fölhívja a figyelmet a második világháborút követő évtizedekben az egyetemi és az akadémiai életben működő jogtudósok jelentőségére, akiknek az „egypárti diktatúra” korában kellett helyt állniuk. Az érintettek közül külön kiemeli Bibó István tevékenységét, továbbá név szerint utal azokra, akik a rendszerváltozást követően az új állam alkotmányos-jogi megalapozásából kivették a részüket, mint például Harmathy Attila, Herczegh Géza és Király Tibor, de ide sorolható természetesen Szabó András is. E gondolatok feltétlenül arra indítják a könyvet kézbe vevő olvasót, hogy figyelmesen tanulmányozza az egyes életutak bemutatását.

A kötet három fejezetben tárgyalja a tudós „elődök” munkásságát. Az egyes tanulmányok törekedtek egységes gondolatmenet (életút, tudományos munkásság, esetleg személyes emlékek) szerint bemutatni a pályáíveket. Kritikus recenzióként mondhatnám, hogy ez csak több-kevesebb sikerrel valósult meg. Teljes „uniformizálásról” nem beszélhetünk, de ez nem jelent feltétlenül hátrányt, hiszen a nagy számú szerzőgárda tagjai kiforrott egyéni stílussal rendelkeznek. A személyes hangvételi részletek közlése pedig uni-kális jelleget ad az egymást követő írásoknak.

Az első fejezetben a Kecskeméti Református Jogakadémia tudós és az egyházi életben fontos szerepet játszó tanárainak portréit olvashatjuk Stipta István, Nagy Péter, Jakab Éva, Homicskó Árpád és Schlachta Boglárka tollából. Mintaszerű írások szólnak a 19. század végi és az elmúlt századforduló idején,

majd a két világháború közötti időszakban aktív jogakadémiai tanárokról, akik közül később többen valamelyik egyetem professzoraként is megállták a helyüket. Így olvashatunk Beliczay Jónás, Dezső Gyula, Gergely György, Joó Gyula, Kovács Pál, Rácz Béla életútjáról, tudományos munkásságáról és közéleti aktivitásáról. Fontos utalni arra, hogy a bemutatott tudós jogtanárok többsége nem csupán a jogakadémia „egyszerű” tanára volt, hanem közülük többen az intézmény első számú vezetőjeként tevékenykedtek, továbbá aktívan részt vettek – magas funkciót betöltve – a református (esetenként evangélikus) egyház helyi, regionális vagy éppen országos szervezeteinek, intézményeinek munkájában.

A második fejezetben az akadémiai és egyetemi élet második világháború utáni református szellemiségű – a protestáns hithez különbözőképpen kötődő – kiemelkedő jogász egyéniségeinek portréi olvashatók. A Tóth J. Zoltán, Stipta István, Miskolczi-Bodnár Péter, Kovács Péter, Czine Ágnes és Trócsányi László által bemutatott személyek többsége a hazai jog- és államtudomány ismert alakjai, ugyanakkor a kötet feltétlen érdeme, hogy ezek az *írások* azok számára is érdekesítő olvasmányt jelentenek, akik már behatóbban foglalkoztak e tudósok munkásságával. Az itt szereplő jogtudósok közül többekkel személyes ismeretségben voltam, tőlük tudományos pályafutásom során jelentős impulzusokat, bölcs tanácsokat és szakmai segítséget kaptam, így róluk olvasni különleges élményt jelentett számomra.

Az elsőként bemutatott Bibó István a demokratikus Magyarország megteremtésében végzett elméleti-tudományos és közéleti-politikai tevékenysége révén közismert személyiség, ugyanakkor fontos megjegyezni és erre a szerző is kitér, hogy nemcsak nagyszerű államtudósként, hanem jogbölcészsként, mint Horváth Barna tanítványa és az ún. szegedi iskola tagja, jelentős jogelméleti életművet hagyott hátra. Egy kevésbé hányatott korban Somló Bódog, Moór Gyula és Horváth Barna után a 20. század közepének, illetve második felének nemzetközi hírű jogfilozófusa lehetett volna. Ugyancsak jelentős alakja volt a hazai jogtudománynak a sárospataki református hagyományokat képviselő és ápoló Buza László, aki a Sárospatak – Szeged – Kolozsvár – Szeged pályáiven haladva a nemzetközi jog korszakokon és politikai rendszereken átívelő nagy hatású akadémikus jogtudósa volt. Életének és munkásságának áttekintése mintaként szolgálhat minden hasonló műfajú írás számára. A kötet egyik kuriózuma, hogy itt olvashatunk először terjedelmesebb életút-méltatást a közelmúltban elhunyt Harmathy Attila magánjogász akadémikusról. Fél évszázados tudományos pályafutását hazai és nemzetközi elismerések övezték, és mindezek mellett alkotmánybíróként fontos szerepe volt a rendszerválto-

zás utáni hazai jogállami viszonyok megteremtésében. Hasonlóan fontos és tekintélyes életúttal szembesülhetünk Magyarország nyugati orientációját következetesen képviselő Herczegh Géza nemzetközi jogász akadémikus munkásságának ábrázolásakor, aki Harmathyhoz hasonlóan alkotmánybíróként, majd a hágai nemzetközi bíróság nagytekintélyű bírójaként öregbítette a magyar jogtudósok hírnevét a nagyvilágban. A tanulmány külön érdekessége, hogy a hasonló karriert befutó unokaöccse tollából jelent meg az írás. Személyes hangvételű pályaképet olvashatunk Király Tibor akadémikusról, akinek komoly érdemei voltak a Károli Gáspár Református Egyetem és jogi karának megalapításában. A 20. század közepétől az új évezred harmadik évtizedének elejéig tartó kivételes szakmai pályáiv nemcsak a büntető tudományok, elsősorban a büntető eljárási jog nemzetközi szintű műveléséről, hanem a hazai szakmai közéletben betöltött rendkívül sokoldalú tevékenységről is szól, mely mögött felsejlik a mindenki által tisztelt tudós-tanár egyéniség.

A kötet ajánlásában – mint láttuk – utalás történt azokra a jogtudósokra, akik a fordulat évét követően számos kompromisszumot megkötvé művelték tudományterületüket, de az idő múlásával – a korabeli pártállami ideológiai szigor szorításának fokozatos enyhülése következtében – végső soron olyan életművet hagytak hátra, ami ma is hivatkozható tudományos értékkel bír. Erre példa a református gyökerű Kovács István államjogász akadémikus életpályája, aki a második világháború szörnyűségeit átélő egykori fiatal baloldali jogtudósból az idő múltával átértékelve saját korábbi nézeteit a rendszerváltozáshoz közeledve az alkotmányosság iránt elkötelezett közjogásszá vált. Széles látókörrrel, összehasonlító jogi szemlélettel kutatta az államjog történetét, és egyre nyitottabbá vált a szabadságjogok és az alapvető emberi jogok irányában. A kötetben a hazai jogtudomány egyik különleges alakjának pályáive is feldolgozásra kerül. A Marosvásárhelyi Református Bolyai Kollégium tudós tanárának gyermekeként született Nagy Lajost elsősorban a magyar állam- és jogtudományi szakirodalom kivételesen precíz bibliográfusaként tatjuk számon, de e mellett jelentős kisebbségi jogi, illetve büntetőeljárási jogi tudományos munkásságot tudhat magáénak. Utóbbi tudományszakban akadémiai doktori fokozattal rendelkezett. Az utókor mind a mai napig elévülhetetlen érdemei közt tartja számon a különböző nemzeti bibliográfiák elkészítésében és közzétételében végzett tevékenységét, illetve a jogi informatika hazai megteremtéséért tett erőfeszítéseit.

Nagy várakozással és örömmel olvastam a sok szempontból mesteremnek tekintett Ruszoly József jogtörténész portréját, melyet a tanítványként, majd kollégaként fél évszázadon át közvetlen közletről ismerő szerző hitelesen rajzol

meg. A többszörös „karalapító”, de a szegedihez mindvégig hű iskolateremtő professzor tudományos munkássága elsősorban alkotmánytörténeti jellegű volt, s főleg a polgári korra terjed ki. Kutatásmódszertanát példamutató módon a levéltári források alapos feltárása és alkalmazása jellemezte. Tudósi, minőségelvű elkötelezettsége mindannyiunk számára például szolgál. Ugyancsak különös érdeklődéssel olvastam a főképpen közjogászként – de jogbölcseleti gondolkodóként is – számontartott Szabó Józsefről szóló írást. Az egykori almamaterében professzori kinevezést kapó tudós rendkívül hanyattatott – többszöri rehabilitáción keresztül vezető – életútja során mindig állhatatosan, megalkuvás nélkül képviselte álláspontját tudományos és hitbéli kérdésekben. Magam rendkívül büszke vagyok arra, hogy személyesen ismertem, bár nem olyan közeli ismerősként, mint a tanulmány szerzőjének édesapja. Egy boldogabb korban minden bizonnyal nemzetközi híró professzori életpályát befutó tudósnak nemcsak levelező partnere voltam, hanem Moór kutatásaim kapcsán újszegedi otthonában is vendégül látott. E fejezetben utolsó előttiként kerül bemutatásra Szentpéteri István professzor, akire egykori szegedi joghallgatóként a második világháborút követően Bibó István, Búza László és Szabó József gyakorolták a legjelentősebb hatást. A sokak által csak „Szepi”-ként emlegetett tudós egyszerre volt közjogász, alkotmányjogász, szociológus és igazgatástudományi szakember. Egyes tézisei a rendszerváltás hajnalán, de még azt követően is hatással voltak a korabeli politikai történésekre. A háború utáni korszak jelentős gondolkodói közül utolsóként a sárospataki protestáns örökséget családilag hordozó id. Trócsányi László szakmai életútjának *áttekintésére kerül sor*. A számos nyelven beszélő és publikáló jogtudós tudományos pályáíve Nagy Lajoshoz hasonlóan – egészen az akadémiai doktori fokozat megszerzéséig – az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetéhez kötődik, ahol az ún. megtúrt kutatók közé tartozott. Szakmai-közéleti tevékenységében a kálvinista hagyományok képvisellete és ápolása egész életútját végigkísérte.

A kötet harmadik, záró fejezetében az egyetem és jogi karának elhunyt alapítóit, legelső professzorait bemutató írásokat olvashatunk Fábrián Ferenc, Rixer Ádám, Domokos Andrea és Szabó Imre tollából. Négy olyan személyről, akik jelentősen járultak hozzá az intézmény és a jogi fakultás létrehozásához, a jogászképzés kereteinek kialakításához. Közülük elsőként a némileg kakukktojásnak tűnő, mérnök végzettségű és aktív korának túlnyomó részét a műszaki tudományoknak szentelő Barátossy Jenő *életútjával ismerkedhetünk meg, akinek* főtitkárként elévülhetetlen *érdemei* voltak a Budapesti Református Teológiai Akadémia és más református felsőoktatási intézmények bázisán

létrejött budapesti székhelyű református egyetem infrastruktúrájának a megteremtésében. Ezt követően kerül sor a jogi kar alapításában és vezetésében, valamint a Közjogi Intézet felállításában kardinális szerepet játszó Lőrincz Lajos akadémikus, a hazai közigazgatástudomány elmúlt évtizedeinek talán legnagyobb hatású alakjának méltatására. A pályáiv felvázolása során alapos betekintést nyerhetünk kutatói munkásságába, megismerhetjük mindazon törekvéseit, amelyek révén sikerült nemzetközi szinten művelnie tudományterületét. Ezen túl képet kapunk karvezetői és emberi erényeiről, amellyel kiváltotta szűkebb és tágabb közössége elismerését, nagyrabecsülését. Hasonlóan nagyívű tudományos és közéleti pályát ismerhetünk meg Szabó András akadémikus, volt alkotmánybíró, a bűnügyi tudományok, elsősorban a kriminológia nemzetközi szaktekintélye életútjának bemutatásakor. Dósa Elek erdélyi jogtudós, a református egyház és jogi gondolkodás jeles 19. századi alakja leszármazottjának második világháború utáni hányattatott pályakezdését, majd töretlenül felívelő szakmai karrierjét fölvezető írás részletesen szól a hazai „kriminológia atyjának” legfontosabb tudományos eredményeiről, majd az „alkotmányos büntetőjog” megteremtésében játszott szerepéről, illetve a kriminológia oktatásában való részvételéről. Megtudhatjuk, hogy erdélyi református gyökerei egész életére erős jellemet és irigylésre méltó tartást adtak személyiségének. A kar alapítói és professzorai közül legvégül Tóth Károly, a fakultás alapító dékánjának életpályáját ismerhetjük meg. A szegedi közjogi iskola jeles alakjaként a választójog, választójogi rendszerek összehasonlító jogi elemzése volt a legkedvesebb kutatási területe. Dékáni megbízatását követően tíz éven keresztül vezette a kar alkotmányjogi tanszékét. Az életút áttekintése során szó esik közéleti tevékenységéről, melyből a véleményét mindig felvállaló, ahhoz következetesen ragaszkodó, a konfliktusok elől soha meg nem hátráló jogász képe tűnik elő. Miként méltatója írja, az egyetemért és a karért végzett munkássága révén „beírta nevét [az intézmény] aranykönyvébe”. Úgy vélem, ez a megállapítás érvényes az e fejezetben szereplő valamennyi személyre.

A könyv végére érve megerősödött bennem az az érzés, hogy szükség van az ilyen és ehhez hasonló művek közreadására. Fontosnak tartom, hogy ünnepi alkalmak, kerek évfordulók során megemlékezzünk az érintett intézmény alapításáról, eredményeiről, az ott történekről, illetve a falak között egykor tevékenykedő, vagy annak szellemiségét meghatározó jeles személyekről. E kiadványok – és ebbe a sorba illik a most bemutatott tanulmánykötet – olyan tudomány- és eszmetörténeti, oktatástörténeti, sőt kultúrtörténeti adalékokat tartalmaznak, amelyeket másként, más forrásból nem ismerhetnénk meg.

E nélkül pedig az utókor minden szempontból szegényebb lenne. Dicséret illeti ezért a szerzőket, a kötet szerkesztőjét, lektorait és mindazokat, akik közreműködésével e kiadvány megjelenhetett!